

(चतुर्थोऽध्यायः ॥ वर्गाः 1-29)

(10)

47

(म.1, अनु.9)

ऋषिः प्रस्कण्वः काण्वः छन्दः बृहती 1,3,5,7,9, सतोबृहती 2,4,6,8,10 देवता अश्विनौ

अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं ऋतावृधा । तमश्विना पिबतं तिरोअह्यं धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ 1 ॥
त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना ।
कण्वासो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु शृणुतं हवम् ॥ 2 ॥
अश्विना मधुमत्तमं पातं सोममृतावृधा । अथाद्य दस्रा वसु बिभ्रता रथे दाश्वान्समुप गच्छतम् ॥ 3 ॥
त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।
कण्वासो वां सुतसोमा अभिद्यवो युवां हवन्ते अश्विना ॥ 4 ॥
याभिः कण्वमभिष्टिभिः प्रावतं युवमश्विना ।
ताभिः प्व १ स्माँ अवतं शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥ 5 ॥
सुदासे दस्रा वसु बिभ्रता रथे पृक्षो वहतमश्विना ।
रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पर्यस्मे धत्तं पुरुस्पृहम् ॥ 6 ॥
यन्नासत्या परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे ।
अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ 7 ॥
अर्वाञ्चा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो वहन्तु सवनेदुप ।
इषं पृञ्चन्ता सुकृते सुदानव आ बर्हिः सीदतं नरा ॥ 8 ॥
तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा । येन शश्वद्दूहथुर्दाशुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये ॥ 9 ॥
उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू अकैश्च नि ह्वयामहे ।
शश्वत्कण्वानां सदसि प्रिये हि कं सोमं पपथुरश्विना ॥ 10 ॥

(16)

48

(म.1, अनु.9)

ऋषिः प्रस्कण्वः काण्वः छन्दः बृहती 1,3,5,7,9,11,13,15, सतोबृहती 2,4,6,8,10,12,14,16 देवता उषाः

सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः । सह द्युम्नेन बृहता विभावरि राया देवि दास्वती ॥ 1 ॥
अश्वीवतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तवे ।
उदीरयु प्रति मा सूनृता उषश्चोद राधो मघोनाम् ॥ 2 ॥
उवासोषा उच्छाञ्च नु देवी जीरा रथानाम् । ये अस्या आचरणेषु दक्षिरे समुद्रे न श्रवस्ववः ॥ 3 ॥
उषो ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सूरयः ।
अत्राह तत्कण्वं एषां कण्वतमो नाम गृणाति नृणाम् ॥ 4 ॥
आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रभुञ्जती । जरयन्ती वृर्जनं पद्वदीयत् उत्पातयति पक्षिणः ॥ 5 ॥
वि या सृजति समनं व्य १ थिनः पदं न वेत्योदती ।
वयो नकिष्टे पतिवांस आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ॥ 6 ॥
एषायुक्त परावतः सूर्यस्योदर्यनादधि । शतं रथेभिः सुभगोषा इयं वि यात्यभि मानुषान् ॥ 7 ॥
विश्वमस्या नानाम् चक्षसे जगुज्योतिष्कृणोति सूनरी ।
अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा उच्छदप स्रिधः ॥ 8 ॥
उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः । आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ॥ 9 ॥

विश्वस्य हि प्राणं जीवं त्वे वि यदुच्छसिं सूनरि	
सा नो रथेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामघे हवम्	10
उषो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषे जने ।	
तेना वह सुकृतो अध्वरां उप ये त्वा गृणन्ति वह्नयः	11
विश्वान्देवां आ वह सोमपीतयेऽन्तरिक्षादुषस्त्वम्	
सास्मासु धा गोमदश्वावदुक्थ्य ऽ मुषो वाजं सुवीर्यम्	12
यस्या रुशन्तो अर्चयुः प्रति भद्रा अदक्षतासा नो रथि विश्ववारं सुपेशसमुषा ददातु सुगम्यम्	13
ये चिद्धि त्वामृषयः पूर्वं ऊतये जुहूरेऽवसे महि	
सा नः स्तोमो अभि गृणीहि राधसोषः शुक्रेण शोचिषा	14
उषो यदद्य भानुना वि द्वारावृणवो दिवः	
प्र नो यच्छतादवृकं पृथु च्छर्दिः प्र देवि गोमतीरिषः	15
सं नो राया बृहता विश्वपेशसा मिमिक्ष्वा समिळाभिरा	
सं द्युमेन विश्वतुरोषो महि सं वाजैर्वाजिनीवति	16

(4)

49

(म.1, अनु.9)

ऋषिः प्रस्कण्वः काण्वः	छन्दः अनुष्टुप्	देवता उषाः
------------------------	-----------------	------------

उषो भद्रेभिरा गहि दिवश्चिद्रोचनादधि		वहन्त्वरुणप्सव उप त्वा सोमिनो गृहम्	1
सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उषस्त्वम्		तेना सुश्रवसं जनुं प्रावाद्य दुहितदिवः	2
वर्यश्चित्ते पत्रिणो द्विपच्चतुषदर्जुनि		उषः प्रारंभ्रतूरनु दिवो अन्तैभ्यस्परि	3
व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि रोचनम्		तां त्वामुषर्वसूयवो गीभिः कण्वा अहूषत	4

(13)

50

(म.1, अनु.9)

ऋषिः प्रस्कण्वः काण्वः	छन्दः गायत्री 1-9, अनुष्टुप् 10-13	देवता सूर्यः
------------------------	------------------------------------	--------------

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः		दृशे विश्वाय सूर्यम्	1
अप ते तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः		सूराय विश्वचक्षसे	2
अदश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनां अनु		भ्राजन्तो अग्रयो यथा	3
तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य		विश्वमा भासि रोचनम्	4
प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्गुदेषि मानुषान्		प्रत्यङ्गुदेषि स्वर्दृशे	5
येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनां अनु		त्वं वरुण पश्यसि	6
वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अक्तुभिः		पश्यञ्जन्मानि सूर्य	7
सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य		शोचिष्केशं विचक्षण	8
अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरु रथस्य नृत्यः		ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः	9
उद्वयं तमस्स्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम्		देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्	10
उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम्		हृद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय	11
शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि		अथो हारिद्वेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि	12
उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह		द्विषन्तं मह्यं रुन्धयन्मो अहं द्विषते रधम्	13

ऋषिः सव्यः आङ्गिरसः

छन्दः जगती 1-13, त्रिष्टुप् 14-15

देवता इन्द्रः

अभि त्यं मेषं पुरुहूतमृगियमिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम्	
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठमभि विप्रमर्चत	॥ 1 ॥
अभीमवन्वन्स्वभिष्टिमूतयोऽन्तरिक्षप्रां तविषीभिरावृतम्	
इन्द्रं दक्षास ऋभवो मदच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत्	॥ 2 ॥
त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपोतात्रये शतदुरेषु गातुवित्	
सुसेनं चिद्विमदायावहो वस्वाजावद्विं वावसानस्य नर्तयन्	॥ 3 ॥
त्वमपामपिधानावृणोरपाधारयः पर्वते दानुमद्वसु	
वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहिमादित्सूर्यं दिव्यारोहयो दृशे	॥ 4 ॥
त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधाभिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत	
त्वं पिप्रोर्नमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्चानं दस्युहत्येष्वाविथ	॥ 5 ॥
त्वं कुत्सं शुष्णहत्येष्वाविथारन्धयोऽतिथिगवायु शम्बरम्	
महान्तं चिदर्बुदं नि क्रमीः पदा सनादेव दस्युहत्याय जज्ञिषे	॥ 6 ॥
त्वे विश्वा तविषी सुध्यग्घिता तव राधः सोमपीथाय हर्षते	
तव वज्रश्चिकिते बाह्वोर्हितो वृश्वा शत्रोरव विश्वानि वृष्ण्या	॥ 7 ॥
वि जानीह्यार्यान्ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासदव्रतान्	
शाकीं भव यजमानस्य चोदिता विश्वेत्ता ते सध्मादेषु चाकन	॥ 8 ॥
अनुव्रताय रन्धयन्नपन्नतानाभूभिरिन्द्रः श्रथयन्ननाभुवः	
वृद्धस्य चिद्वर्धतो द्यामिनक्षतः स्तवानो वृमो वि जघान संदिहः	॥ 9 ॥
तक्षद्यत्त उशाना सहसा सहो वि रोदसी मज्मना बाधते शवः	
आ त्वा वातस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्नभि श्रवः	॥ 10 ॥
मन्दिष्ट यदुशनै काव्ये सचाँ इन्द्रो वृङ्क् वङ्कतराधि तिष्ठति	
उग्रो ययिं निरुपः स्रोतसासृजद्वि शुष्णास्य दंहिता ऐरयत्पुरः	॥ 11 ॥
आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे	
इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनोऽनुर्वाणं श्लोकमा रोहसे दिवि	॥ 12 ॥
अददा अभाँ महते वचस्यवे कक्षीवते वृचयामिन्द्र सुन्वते	
मेनाभवो वृषणश्वस्य सुक्रतो विश्वेत्ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या	॥ 13 ॥
इन्द्रो अश्रायि सुध्यो निरेके पज्रेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः	
अश्वयुर्गव्यू रथयुर्वसूयुरिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता	॥ 14 ॥
इदं नमो वृषभाय स्वराजे सत्यशुष्माय त्वसेऽवाचि	

त्यं सु मेषं महया स्वर्विदं शतं यस्य सुभ्वः साकमीरते |
 अत्यं न वाजं हवनस्यदं रथमेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः || 1 ||
 स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे |
 इन्द्रो यद्वृत्रमवधीन्नदीवृतमुब्जन्नर्णांसि जहृषाणो अन्धसा || 2 ||
 स हि द्वरो द्वरिषु वत्र ऊर्धनि चन्द्रबुधो मदवृद्धो मनीषिभिः |
 इन्द्रं तमहे स्वपुस्यया धिया मंहिष्ठरातिं स हि पप्रिरन्धसः || 3 ||
 आ यं पृणन्ति दिवि सद्मर्बर्हिषः समुद्रं न सुभ्व १ः स्वा अभिष्टयः |
 तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुरुतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहुतप्सवः || 4 ||
 अभि स्ववृष्टिं मदं अस्य युध्यतो रघ्वीरिव प्रवृणे संस्रुरुतयः |
 इन्द्रो यद्वृत्री धृषमाणो अन्धसा भिनद्धलस्यं परिधौरिव त्रितः || 5 ||
 परीं घृणा चरति तित्विषे शवोऽपो वृत्वी रजसो बुध्ममाशयत् |
 वृत्रस्य यत्प्रवृणे दुर्गभिश्चनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्युतुम् || 6 ||
 हृदं न हि त्वा न्यृषन्त्यूर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना |
 त्वष्टा चित्ते युज्यं वावृधे शर्वस्तुतक्ष वज्रमभिभूत्योजसम् || 7 ||
 जघन्वाँ उ हरिभिः संभृतक्रतुविन्द्रं वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः |
 अयच्छथा बाहोर्वज्रमायुसमधारयो दिव्या सूर्यं दृशे || 8 ||
 बृहत्स्वश्चन्द्रममवद्यदुक्थ्य १ मकृण्वत भियसा रोहणं दिवः |
 यन्मानुषप्रधना इन्द्रमूतयः स्वर्नृषाचो मरुतोऽमदन्ननु || 9 ||
 द्यौश्चिदस्यामवाँ अहेः स्वनादयोयवीद्धियसा वज्र इन्द्र ते |
 वृत्रस्य यद्वृद्धधानस्य रोदसी मदं सुतस्य शवसाभिन्च्छिरः || 10 ||
 यदिन्विन्द्र पृथिवी दशभुजिरहानि विश्वा ततनन्त कृष्टयः |
 अत्राहं ते मघवन्विश्रुतं सहो द्यामनु शर्वसा बर्हणा भुवत् || 11 ||
 त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृषन्मनः |
 चकृषे भूमिं प्रतिमानमोजसोऽपः स्वः परिभूरेष्या दिवम् || 12 ||
 त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्ववीरस्य बृहतः पतिर्भूः |
 विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्धा नकिरन्यस्त्वावान् || 13 ||
 न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानुशुः |
 नोत स्ववृष्टिं मदं अस्य युध्यत एको अन्यच्चकृषे विश्वमानुषक् || 14 ||
 आर्चन्नत्र मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे देवासौ अमदन्ननु त्वा |

(11)

53

(म.1, अनु.10)

ऋषिः सव्यः आङ्गिरसः

छन्दः जगती 1-9, त्रिष्टुप् 10-11

देवता इन्द्रः

न्यू ३ षु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदेने विवस्वतः	
नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टुतिर्द्विविणोदेषु शस्यते	॥ 1 ॥
दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः	
शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि	॥ 2 ॥
शचीव इन्द्र पुरुकृद्द्युमत्तम् तवेदिदमभितश्चेकिते वसु	
अतः संगृभ्याभिभूत आ भरु मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः	॥ 3 ॥
एभिद्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना	
इन्द्रेण दस्युं दरयन्त इन्दुभिर्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि	॥ 4 ॥
समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः	
सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाऽश्वावत्या रभेमहि	॥ 5 ॥
ते त्वा मदा अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहत्येषु सत्पते	
यत्कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः	॥ 6 ॥
युधा युधुमुप घेदैषि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं हंस्योर्जसा	
नम्या यदिन्द्र सख्या परावतिं निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम्	॥ 7 ॥
त्वं करञ्जमुत पूर्णयं वधीस्तेजिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी	
त्वं शता वङ्गदस्याभिनत्पुरोऽनानुदः परिषूता ऋजिश्वना	॥ 8 ॥
त्वमेताञ्जनराज्ञो द्विर्दशाबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः	
षष्टिं सहस्रां नवतिं नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक्	॥ 9 ॥
त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम्	
त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः	॥ 10 ॥
य उदचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असां	
त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीयु आयुः प्रतरं दधानाः	॥ 11 ॥

(11)

54

(म.1, अनु.10)

ऋषिः सव्यः आङ्गिरसः

छन्दः जगती 1-5,7,10, त्रिष्टुप् 6,8-9,11

देवता इन्द्रः

मा नो अस्मिन्मघवन्मृत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शवसः परीणशं	
अक्रन्दयो नद्यो ३ रोरुवद्वना कथा न क्षोणीभियसा समारत	॥ 1 ॥
अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयन्नभि ष्टिहि	
यो धृष्णुना शवसा रोदसी उभे वृषा वृषत्वा वृषभो न्यञ्जते	॥ 2 ॥

अर्चां दिवे बृहते शूष्यं वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः ।
 बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ॥ 3 ॥
 त्वं दिवो बृहतः सानु कोपयोऽव त्मना धृषता शम्बरं भिनत् ।
 यन्मायिनो व्रन्दिनो मन्दिना धृषच्छ्रितां गर्भस्तिमशानिं पृतन्यसि ॥ 4 ॥
 नि यद्वृणक्षिं श्वसनस्य मूर्धनि शुष्णास्य चिद्व्रन्दिनो रोरुवद्वना ।
 प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चित्कृणवः कस्त्वा परि ॥ 5 ॥
 त्वमाविथु नयं तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वीतिं व्य्यं शतक्रतो ।
 त्वं रथमेतशं कृत्व्ये धने त्वं पुरो नवतिं दम्भयो नव ॥ 6 ॥
 स घा राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।
 उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः ॥ 7 ॥
 असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्र सोमपा अपसा सन्तु नेमै ।
 ये तं इन्द्र ददुषो वर्धयन्ति महिं क्षत्रं स्थविरं वृष्यं च ॥ 8 ॥
 तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।
 व्यंश्रुहि तर्पया काममेषामथा मनो वसुदेयाय कृष्व ॥ 9 ॥
 अपामतिष्ठद्भूरुणह्वरं तमोऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।
 अभीमिन्द्रो नद्यो व्रिणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवृणेषु जिघ्रते ॥ 10 ॥
 स शेवृधमधि धा द्युममस्मे महिं क्षत्रं जनाषाळिन्द्र तव्यम् ।
 रक्षां च नो मघोनः पाहि सूरीनाये च नः स्वपत्या इषे धाः ॥ 11 ॥

(8)

55

(म.1, अनु.10)

ऋषिः सव्यः आङ्गिरसः

छन्दः जगती

देवता इन्द्रः

दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथु इन्द्रं न म्हा पृथिवी च न प्रति ।
 भीमस्तुविष्माञ्चर्षणिभ्य आतपः शिशीते वज्रं तेजसे न वंसगः ॥ 1 ॥
 सो अर्णवो न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः ।
 इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात्स युध्म ओजसा पनस्यते ॥ 2 ॥
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मणाऽभिरज्यसि ।
 प्र वीर्येण देवताऽति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः ॥ 3 ॥
 स इद्वने नमस्युभिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् ।
 वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो वृषा क्षेमेण धेनां मघवा यदिन्वति ॥ 4 ॥
 स इन्महानि समिथानि मज्मना कृणोति युध्म ओजसा जनैभ्यः ।
 अथा च न श्रद्धधति त्विषीमत इन्द्राय वज्रं निघनिघ्नते वृधम् ॥ 5 ॥
 स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।
 ज्योतींषि कृण्वन्नवृकाणि यज्यवेऽव सुक्रतुः सर्तवा अपः सृजत् ॥ 6 ॥

दानाय मनः सोमपावन्नस्तु तेऽर्वाञ्चा हरी वन्दनश्रुदा कृधि ।
यमिष्ठासुः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्रुवन्ति भूर्णयः ॥ 7 ॥
अप्रक्षितं वसु बिभर्षि हस्तयोरषाळ्हं सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
आवृतासोऽवतासो न कर्तृभिस्तनूषु ते क्रतव इन्द्र भूरयः ॥ 8 ॥

(6)

56

(म.1, अनु.10)

ऋषिः सव्यः आङ्गिरसः	छन्दः जगती	देवता इन्द्रः
---------------------	------------	---------------

एष प्र पूर्वोरव तस्य चमिषोऽत्यो न योषामुदयंस्त भुर्वणिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्मयं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम् ॥ 1 ॥
तं गूर्तयो नेमन्निषुः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा ॥ 2 ॥
स तुर्वणिर्महाँ अरेणु पौस्ये गिरेर्भृष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध्र आभूषु रामयन्नि दामनि ॥ 3 ॥
देवी यदि तविषी त्वावृधोतय इन्द्रं सिषक्त्युषसं न सूर्यः ।
यो धृष्णुना शवसा बाधते तम इर्यति रेणुं बृहदर्हरिष्वणिः ॥ 4 ॥
वि यत्तिरो धरुणमच्युतं रजोऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा ।
स्वर्मीळ्हे यन्मद इन्द्र हर्ष्याहन्वृत्रं निरपामौब्जो अर्णवम् ॥ 5 ॥
त्वं दिवो धरुणं धिषु ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदेनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाष्यारुजः ॥ 6 ॥

(6)

57

(म.1, अनु.10)

ऋषिः सव्यः आङ्गिरसः	छन्दः जगती	देवता इन्द्रः
---------------------	------------	---------------

प्र महिष्ठाय बृहते बृहद्रये सत्यशुष्माय त्वसे मतिं भरे ।
अपामिव प्रवृणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शवसे अपावृतम् ॥ 1 ॥
अध ते विश्वमनु हासदिष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविष्मतः ।
यत्पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः ॥ 2 ॥
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे ।
यस्य धाम श्रवसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नायसे ॥ 3 ॥
इमे तं इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
नहि त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सघत्क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद्वचः ॥ 4 ॥
भूरि त इन्द्र वीर्यं तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन्काममा पृण ।
अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओजसे ॥ 5 ॥
त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन्पर्वशश्वकर्तिथ ।
अवासृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषु केवलं सहः ॥ 6 ॥

(9)

58

(म.1, अनु.11)

ऋषिः नोधाः गौतमः

छन्दः जगती 1-5, त्रिष्टुप् 6-9

देवता अग्निः

नू चित्सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यदृतो अभवद्विवस्वतः	
वि साधिष्ठेभिः पृथिभी रजो मम् आ देवताता हविषा विवासति	॥ 1 ॥
आ स्वमद्म युवमानो अजरस्तृष्वविष्यन्नत्सेषु तिष्ठति	
अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्रदत्	॥ 2 ॥
क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषत्तो रयिषाळमर्त्यः	
रथो न विक्ष्वृञ्जसान आयुषु व्यानुषग्वार्या देव ऋण्वति	॥ 3 ॥
वि वातजूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूभिः सृण्या तुविष्वणिः	
तृषु यदग्रे वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम् रुशदूर्मे अजर	॥ 4 ॥
तपुर्जम्भो वन आ वातचोदितो यूथे न साह्वं अव वाति वंसंगः	
अभिव्रजन्नक्षितं पाजसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पत्त्रिणः	॥ 5 ॥
दधुष्टा भृगवो मानुषेष्वारुयिं न चारुं सुहवं जनैभ्यः	
होतारमग्रे अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने	॥ 6 ॥
होतारं सप्त जुहो ३ यजिष्ठं यं वाघतो वृणते अध्वरेषु	
अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्	॥ 7 ॥
अच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ	
अग्रे गृणन्तमंहस उरुष्योर्जो नपात्पूर्भिरायसीभिः	॥ 8 ॥
भवा वरूथं गृणते विभावो भवा मघवन्मघवद्भ्यः शर्म	
उरुष्याग्रे अंहसो गृणन्तं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	॥ 9 ॥

(7)

59

(म.1, अनु.11)

ऋषिः नोधाः गौतमः

छन्दः त्रिष्टुप्

देवता अग्निः वैश्वानरः

व्या इदग्रे अग्रयस्ते अन्ये त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते	
वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणोव जना उपमिद्यन्थ	॥ 1 ॥
मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्या अथाभवदरती रोदस्योः	
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदार्याय	॥ 2 ॥
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि	
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा	॥ 3 ॥
बृहतीइव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्यो ३ न दक्षः	
स्वर्वते सत्यशुष्माय पूर्वोवैश्वानराय नृतमाय यद्भीः	॥ 4 ॥
दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम्	
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथ	॥ 5 ॥

प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते |
 वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वाँ अधूनोत्काष्ठा अव शम्बरं भेत् || 6 ||
 वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजतो विभावा |
 शातवनेये श्तिनीभिर्ग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान् || 7 ||

(5)

60

(म.1, अनु.11)

ऋषिः नोधाः गौतमः

छन्दः त्रिष्टुप्

देवता अग्निः

वह्निं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राव्यं दूतं सद्योअर्थम् |
 द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं भरद्गवे मातरिश्वा || 1 ||
 अस्य शासुरुभयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः |
 दिवश्चित्पूर्वो न्यसादि होतापृच्छ्यो विश्पतिर्विक्षु वेधाः || 2 ||
 तं नव्यसी हृद आ जायमानमस्मत्सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः |
 यमृत्विजो वृजने मानुषासुः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त || 3 ||
 उशिक्पावको वसुर्मानुषेषु वरैण्यो होताधायि विक्षु |
 दमूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाम् || 4 ||
 तं त्वा वयं पतिमग्रे रयीणां प्र शंसामो मृतिभिर्गोतमासः |
 आशुं न वाजंभरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् || 5 ||

(16)

61

(म.1, अनु.11)

ऋषिः नोधाः गौतमः

छन्दः त्रिष्टुप्

देवता इन्द्रः

अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मिं स्तोमं माहिनाय |
 ऋचीषमायाधिगव ओहमिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा || 1 ||
 अस्मा इदु प्रयइव प्र यंसि भराम्याङ्गुषं बाधे सुवृक्ति |
 इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रलाय पत्ये धियो मर्जयन्त || 2 ||
 अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराम्याङ्गुषमास्येन |
 महिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्यै || 3 ||
 अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टैव तत्सिनाय |
 गिरंश्चु गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय || 4 ||
 अस्मा इदु सप्तमिव श्रवस्येन्द्रायार्क जुह्वा ३ समञ्जे |
 वीरं दानौकसं वन्दध्यै पुरां गूर्तश्रवसं दुर्माणम् || 5 ||
 अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वत्रं स्वपस्तमं स्वयं १ रणाय |
 वृत्रस्य चिद्विदद्येन मर्म तुजनीशानस्तुजता कियेधाः || 6 ||
 अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवाञ्चार्वन्ना |

मुषायद्विष्णुः पचतं सहीयान्विध्यद्वराहं तिरो अद्रिमस्ता	॥ 7 ॥
अस्मा इदु ग्राश्चिद्देवपत्नीरिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः	
परि द्यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि ष्टः	॥ 8 ॥
अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्	
स्वराळिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय	॥ 9 ॥
अस्येदेव शर्वसा शुषन्तं वि वृश्चद्वज्रेण वृत्रमिन्द्रः	
गा न ब्राणा अवनीरमुञ्चदभि श्रवो दावने सचेताः	॥ 10 ॥
अस्येदु त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद्वज्रेण सीमयच्छत्	
ईशानकृद्वाशुषे दशस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः	॥ 11 ॥
अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः	
गोर्न पर्व वि रदा तिरश्चेष्त्रणार्णस्युपां चरध्वै	॥ 12 ॥
अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः	
युधे यद्विष्णान आयुधान्यघायमाणो निरिणाति शत्रून्	॥ 13 ॥
अस्येदु भिया गिरयश्च दृळ्हा द्यावा च भूमा जनुषस्तुजेते	
उपो वेनस्य जोगुवान ओणि सद्यो भुवद्वीर्याय नोधाः	॥ 14 ॥
अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषामेको यद्वत्रे भूरेरीशानः	
प्रेतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्व्ये सुष्विमावदिन्द्रः	॥ 15 ॥
एवा ते हारियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन्	
एषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	॥ 16 ॥

| इति प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ।